

ΑΝΤΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ

(Γεννήθηκε στα Λεχαινά και σπούδασε γιατρός στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας, Πρωτοφανερώθηκε στην "Εβδομάδα," και την "Εστία,," Πέθανε κατόπιν ξξαντηλικής αρρώστιας, στο Μαρούσι, τις 24 Οκτωβρίου 1922.)

Ο Μπιελίνσκι σὲ ἄρθρο του γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Γκόγκολ ἐξετάζει τὴν ἀναλογικὴ σχέση τῆς Ζωῆς πρὸς τὴν Τέχνην ἢ τοῦ Ἰδανικοῦ κόσμου τοῦ ποιητῆ πρὸς τὸν κόσμον τῆς Πραγματικότητος, καὶ μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ του βαθύνοια ὁ μεγάλος κριτικὸς ξεχωρίζει τὰ ζητήματα, διακρίνει τὶς διαφορὰς καὶ ταξιθετεῖ συμπερασματικῶς τὶς ἀναλογίαις τους. Λοιπὸν «τὰ δημιουργήματα τοῦ ποιητῆ δὲν εἶναι βέβαια ἀντιγραφή ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ αὐτὰ τὰ ἴδια εἶναι πραγματικότης, ὡς πιθανότης ἐκπληρωθεῖσα καὶ μάλιστα ἐκπληρωθεῖσα σύμφωνα μὲ τοὺς ἀμετάβλητους νόμους τῆς μᾶλλον αὐστηρῆς πραγματικότητος . . .» — — — «Μὲ ἄλλες λέξεις, ἐξιδανίκευση τῆς πραγματικότητος σημαίνει εἰς μερικὸ καὶ πεπερασμένο φαινόμενο νὰ ἐκφράσῃς τὸ γενικὸ καὶ ἄπειρον, ὄχι ἀντιγράφοντας ἀπὸ τὴν πραγματικότητα μερικὰ τυχαῖα φαινόμενα, ἀλλὰ πλάθοντας μορφὰς — τύπους ποὺ θὰ ὀφείλουν τὴν τυπικότητά τους στὴ γενικὴν ἰδέαν τὴ μέσα τους ἐκφραζομένη».

Τώρα καταλαβαίνουμε γιὰτὶ μιὰ φωτογραφικὴ ἀναπαράσταση τῆς πραγματικότητος μπορεῖ νὰ κάμῃ ἓνα χρονογράφημα, ποτὲ ὅμως ἓνα ἔργο τέχνης. Καταλαβαίνουμε ἀκόμα πὼς κάθε πραγματικότητα χρησιμεύει ὡς θέμα τέχνης στὸν ἄξιο δημιουργό.

Τὴ ρωμείκη ζωὴ τὴν ἀπλὴ καὶ ἀνάξια κάθε εἴδους προσοχῆς, κατὰ τίς τότε γνώμες τῶν ἀρχαιομανῶν συγγραφέων μας, τὴ χυδαία καὶ γεμίτη μὲ πολλὴ βαρβαρότητα, ἔτσι καθὼς γυμνὴ παρελεύνη στους ὀφθαλμοὺς μας τὴν περὶ καὶ ἀνιαρὴν αὐτὴ πραγματικότητα, (καθὼς ἐξἄλλου πάντοτε αὐτὴ παρουσιάζεται, σὲ κάθε τόπο, κάθε ἐποχῆ, ὅταν κοιτάξεται ἀπ' εὐθείας καὶ ὄχι μέσο τῶν πρῆσμάτων τῆς ποιητικῆς τέχνης) μᾶς τὴν ἐξιδανίκευσεν ἀπὸ τοὺς πρώτους ὁ Καρκάβιτσας σύμφωνα μὲ τὴν πιὸ ἀπάνου ἔννοια, σὲ φωτεινὴ συνέχεια τοῦ ἔργου ἐνὸς Παπαδιαμάντη.

Στὴν ὑπόθεσίν του στάθηκε ἀρετὰ πρωτότυπος. Στὴ λύση

του, ἂν ὄχι καθὼς πάντα του βάσιμα θετικός, κάποτε ὑπερβολικά τραγικός. Στὸ συμπέρασμά του φιλοσοφικός. Ὁ Παλαμᾶς κάποτε σ' ἄρθρο του γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Παπαδιαμάντη, ἀναγνώριζε περισσότερο χάρι σ' αὐτὸν, ὅσο δυνάμη στὸν Καρκαβίτσα. Ὑποθέτω θὰ ἔννοοῦσε τὴν ἀφέλεια τοῦ πρώτου πρὸς τὴν τεχνικὴ τοῦ δεύτερου ἢ ὁποία σχετίζεται μὲ τὴν κρίση μου, ὡς πρὸς τὰ φιλοσοφικά του συμπεράσματα. Λοιπὸν δὲν εἶναι μόνον ὁ ἀπλὸς ἀφηγητὴς τῆς ἀγροτικῆς ἢ θαλασσινῆς ζωῆς μας. Ὁ τέτοιος δὲ θάταν ἴσως καλλιτέχνης κι οὔτε θὰ τοῦ καταλόγιζα σχετικῶς μιὰν ἀξία. Οἱ τύποι του εἶναι γενικοὶ κι ἀντιπροσωπευτικότεροι, κι ὄχι συνηθισμένα ἐπεισοδιακὰ φαινόμενα. Γι' αὐτὸ σὰν ὅλα νὰ τοῦ στέκονται ἀφορμὴ καὶ ποτὲ ὁ σκοπὸς του. Ἀφορμὴ γιὰ ν' ἀποτυπώσῃ σὲ ἐξιδανικευμένες γενικότητες, ψυχολογία τοῦ λαοῦ, ἦθη, ἔθιμα, συνήθειες, παροιμίες, θρύλους καὶ τ' ἀπὸ αἰῶνες παραδομένα, καὶ κάποτε ποιητὴς σὲ περιγραφὰς λυρισμοῦ τὶς ὁμορφίαις τῆς Ἑλληνικῆς γῆς.

Ἔτσι, ἂν καὶ μπορεῖ νὰ ξεφεύγῃ τὰ ὄρια τῆς μελέτης μου, ὁ Καρκαβίτσα μού φαίνεται βασανιστικώτερος στὴν πλοκὴ κι ἀντιπροσωπευτικώτερος γιὰ τὴν ἐποχὴ του ἀπὸ τὸν κ. Γρ. Ξενόπουλο. Μ' ὅλες τὶς διαφορὰς ποὺ χαρακτηρίζουν τοὺς δύο τεχνίτες ἢ σχετικὴ τούτη σύγκριση ἐπιταχτικὰ μού ἐπιβάλλεται, ἀφοῦ κάποτε συναγωνίστηκαν στὸ στάδιο τῆς Ἑλληνικῆς πεζογραφίας, ἀρχινώντας σχεδὸν μαζὶ τὸ δρόμο τους. Κι ἀκόμη ὁ πρῶτος φυσικώτερος στὴ λύση μᾶς ικανοποιεῖ περισσότερο μὲ τὸ ν' ἀντιτάσῃ τὸ ἐγὼ του, (καὶ δὲν ἀναφέρομαι μόνο στὴ λύση μὰ γενικότερα σ' ὅλη τὴν πλοκὴ), στὴν ἀκαλαίσθητη ἀπαιτήση τῶν ἀκροατῶν, πρᾶγμα ποὺ ὁ κ. Ξενόπουλος ποτὲ δὲ λησμονεῖ ν' ἀποφεύγῃ μ' ἕλιγμοὺς τεχνικούς, ἢ κάνοντας ἀκόμα καὶ κάποια παραχώρηση.

Στὴν ἔνταση τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος γίνηκε τὸ θαῦμα νὰ φιλοσοφήσουσι κάπως καὶ οἱ Ἕλληνες ἢ καλλίτερα νὰ κάμουσι τὴν πρώτη δειλὴ τους γνωριμία μὲ τὴν ἐπιστήμη. Μαζὶ τότε πρωτόγενε λόγος γιὰ κοινωνικὰ προβλήματα ἔνεκα τῶν ἐπιστημονικῶν θεωριῶν τοῦ Γ. Σκληροῦ, καὶ ἀποχτήσαμε κάποια βαθύτερη αὐτοσυνείδηση ὡς νέα φυλὴ δικαιούμενη νὰ δράσῃ σὲ μιὰ σχετικῶς ἀνεξάρτητη κατεύθυνση. Ἡ σχολαστικὴ ὑποδούλωση στὴν ἀρχαιότητα μὲ καταπιεστικὴ μορφή τῶν κλασικομανῶν, γέννησε φυσικὰ ἀντιδραστικὴ ἐπαναστατικὴ θύελλα. Τὰ ἔργα τότε φιλοδόξησαν νὰ περιέχουν τὴ ζύμωση τῶν νέων αὐτῶν ιδεῶν. Τὸ ἀπλὸ καὶ ἀφελές, χαρακτηριστικὰ τῆς πρωτόγονης ἀκόμα σὲ πολλὰ τότε Τέχνης, ὑποχώρησαν σὸ

ἔσκε μμένο καὶ τεχνικὰ ὑπολογισμένο. Ἐτσι γράφτηκε ὁ « Ἀρχαιολόγος. » Ἐννοεῖται πὼς τὸ σύμβολο τὸ χαρακτηρίζει σχολαστικὴ εὕρεση καὶ κουραστικὴ ἐπεξηγηματικὴ ἰσχυρία. Σὰ νὰ φοβᾶται μὴ καὶ δὲ γίνῃ ἀντιληπτὸς φλυαρεῖ μέχρι ἀηδιαστικῆς λεπτομέρειας.

Ἄλλὰ καθὼς συμβαίνει σὲ κάθε ἀγῶνα, ὅταν οἱ ἄνθρωποι φανατίζονται γιὰ μιὰ ἰδέα, ὁ φανατισμὸς, τοὺς στερεῖ ἀμερόληπτη κρίση καὶ λογισμὸ μὲ ἀθόλωτη ὀρθότητα σκέψεων. Τὸ ἔργο τοῦτο χαρακτηρίστηκε ὡς ἐπαναστατικὸ, κηρύχτηκε ὡς σύμβολο νέων πίστεων καὶ λατρεύτηκε ὡς εὐαγγέλιο ἐθνικῆς μορφωτικῆς παλιγγενεσίας. Ἡ νόθα φήμη τοῦ βιβλίου κ' ἢ ψευτικὴ μαζί του δόξα, σήμερα, δὲν μποροῦνε βρῖσκοντας ἄγουρους θαυμαστὲς νὰ γελάσουν κανένα. Προτιμοῦμε τὴ γνήσιαν αὐτοματικὴ χάρις ἀπὸ τὴν ἀδέξια τεχνικὴ σκηνοθεσία.

Ἀναφέρθηκα πρῶτα στὸν « Ἀρχαιολόγον » ἄλλὰ προτιμώτερο θάτατε νὰ στάθμενα στὸ « Ζητιάνο », ποὺ κι ἂν χαρακτηρίστηκε κάποτε κομᾶτι ὑπερβολικὸς, γιὰ μὲ δὲν παύει μαζί μὲ κάποια ἀπὸ τὰ « Λόγια τῆς Πλώρης », νὰ εἶναι τὸ ἀριστουργημά του. Πόσο παραξένο καὶ ὡς ὑπόθεση καὶ ὡς πλοκὴ καὶ πὼς τὸ θαυμάσιο τέλος μεταπηδᾷ σὲ γενικώτατο φιλοσοφικὸ πρόβλημα. Πόσον ὠραῖα ἐκφράζει τὴν ἀπορίαν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἰκανοποιημένου μόνο μὲ ὅ,τι ἔχει σκοπὸ τὸ ἀγαθὸ, μπρὸς στὴν ἀνεξήγητη προθυμία μὲ τὴν ὁποίαν ἡ Φύσις, θεοῦς ἀδιάφορη, ἀνεπηρέαστη, δείχνει τὴν ἀγάπη της ἐξίσου μὲ τὰ πρωτόκια τοῦ Ἄβελ, καὶ πρὸς τοὺς καρποὺς τοῦ Κάη.

Μὲ τὴ « Λυγερὴ » κλείομε τὴ σειρά τῶν μεγάλων του διηγημάτων. Ὁ ἀναγγελμένος στὴν τελευταία σελίδα τοῦ « Ἀρχαιολόγου », « Ἀρματωλὸς », τὸ ἱστορικὸ μυθιστόρημα, πουθενὰ δὲ φάνηκε κ' ἴσως νὰ μὴν ἔχη τελειώσει.

Ἀπὸ τὰ διηγήματά του ξεχωριστὴ θέση δίδω στὰ Λόγια τῆς Πλώρης κ' ἰδίως στὰ: « Θάλασσα », « οἱ Φρεγάδες », « Καπετάνισσα » ποὺ μοῦ θύμισε τὸ περίφημο Εἴκοσι ἔξι καὶ μιὰ τοῦ Γκέρκη, « Θεῖο ὄραμα », « Τελώνια » καὶ τὸ « Γιούσουρι » ἐνὸς τὰς « Παλιῆς Ἀγάπης » δὲν τὰ πολυεχτιμῶ.

Στὸ πρῶτό του βιβλίον « Διηγήματα » περιέχονται μαζί μὲ τ' ἄλλα ὁ « Ἀφωρεσμένος » κ' « οἱ Νέοι Θεοί ». Θ' ἀσχοληθοῦμε γιὰ αὐτὰ λίγο. Καὶ τὰ δυὸ ἦσαν ὁ πρῶτος τοῦ θρίαμβου φυσικὰ δὲν μποροῦνε σήμερα ν' ἀναφέρονται ὡς τὰ πλέον του ἄρτια. Ἡ

συμπωματική λύση, τοῦ πρώτου μάλιστα, δὲ μ' ἐνθουσιάζει. Ἄλλ' ὁ νόμος τῆς κερχτῆ μένης ταχύτητας πληρέστατα ἐφαρμόστηκε, κι ὅποτεδῆποτε γράψανε, οἱ ὅποιοιδήποτε κριτικοὶ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Καρκαβίτσα, δὲν παράλειψαν νὰ τονίσουν τὴν ἐξαιρετικὴ σημασία τοῦ « Ἐφωρεσμένου ». Αὐτὸ μόνον ἐπιτρέπεται στοὺς φτωχοὺς δημοσιογράφους πὺν συνηθίζουνε μιὰν ἐπανάληψη κουραστικὴ πολὺ τριμένων πραγμάτων ἢ γνώσεων, κ' αἰωνίως ἀμετάβλητη. Χωρὶς νὰ θεωρῶ τὸ δεύτερο, ἀριστούργημα, τὸ προτιμῶ ἀπὸ τὸ πρώτο.

Τῆ βαθύτερῃ μας ψυχουσύνθεσι ὡς λαοῦ συναποτελοῦνε δυὸ χαραχτῆρες.

Τῆ νεοχριστιανικῆ Βυζαντινῆ διάθεσι, μὲ τὴ μυστικιστικὴ τῆς ὑφῆ, πὺν ἀρέσκειται στὴν ἀσάφεια τῶν σκιῶν, μᾶς τὴν ἔδωκε συνειδητὰ ὁ Παπαδιαμάντης.

Τῆ νεοειδωλολατρικῆ, Ἀρματωλικῆ, μὲ τὴ φυσιολατρικὴ τῆς ὀρμῆ, πὺν μεθ'αὶ στὴν αὐστηρῶς ὀρισμένη γραμμῆ ἀπὸ τὸ δυνατὸ φῶς τοῦ ἡλίου, θὰ τὴ βροῦμε δλάκερη στὸν Καρκαβίτσα.

Γι αὐτὸ ἡ φράσι του δὲν ἔχει μουσικὴν ἀοριστία. Ἐχει κάτι βαρὺ και σκληρό, κάτι τὸ ἀλύγιστο σὰ ρυθμὸς Δωρικὸς. Ἡ στερεότη μᾶς και τραχύτητα αὐτῆ τοῦ ὕφους του αὔξησε, ὅταν ἀποτινάζοντας βαθμιδὸν τὴ σχολαστικὴ καθαρεύουσα, και χωρὶς νᾶναι σύμφωνος δογματικὰ μὲ τὸν Ψυχᾶρη, κατώρθωσε μόνος νὰ φτάσι, σὶς ἴδιες ἐκείνες ἀκρότητες τοῦ μεγάλου γλωσσοεπιστήμονα, γιὰ τὶς ὁποῖες τόσο ἀντιστάθηκαν οἱ αἰσθητικοὶ λογοτέχνες μας.

Προσωπικὸς εἰς τὴν τέχνη του, δυσυπόταχτος χαραχτῆρας ὡς ἄτομο, στάθηκε πάντοτε μακρυνὰ κ' ἔξω ἀπὸ καθ' ἐπίδρασι ξένη.

Κ' ἡ ἀνεξαρτησία του συστήνει τὴ μεγαλύτερη ἀρετῆ του.

ΓΛΑΥΚΟΣ ΑΛΙΘΕΡΣΗΣ